

Peyzaj Planlamada Ekolojik Parametreler

Filiz ÇETİNKAYA KARAFAKI¹

¹ Niğde Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Niğde

*Sorumlu Yazar:
E-posta: filizcetinkaya@gmail.com

Geliş Tarihi: 05 Mayıs 2012
Kabul Tarihi: 06 Temmuz 2012

Özet

Peyzaj planlamada kullanılabilirlik, estetik ve ilgi çekicilik farklı yaklaşımlar ve kültürler arasında değişiklik gösterir. Ancak ortak bakış açısı içerisinde; su varlığı, yeşil doku yapısı, bitkisel çeşitlilik, doğal renklerin harmonisi, tarihsel öğeler, dini inanışlar, ilginç jeolojik oluşumlar, otantik yapılar, bozulmamış doğa parçaları görmeye değer mekanlar olarak adlandırılır. Bu tip alanların planlamasında son yıllarda artan 'çevresel kalite' bilinci ile hareket edilmesi günümüzde peyzajı; yalnızca çevresel açıdan değil, ekonomik ve sürdürülebilir olma açısından da önemli bir doğal kaynak olarak düşünmeyi zorunlu kılmıştır. Görsel kalitesi yüksek bir peyzaj parçasının bu özelliğinin altında çok değişkenli, birbirine grift gelişen, dış etmenlere açık, çok sayıda sistemler bütününe yattığını kabul etmek sürdürülebilir bir peyzaj planlamasının birinci şartıdır. Peyzaj planlamada alanın ekolojik ve estetik değeri ölçülebilir verilerden elde edilen sonuçların dışında, sadece fiziksel parametrelere değil, aynı zamanda uğraşı alanı doğal döngüler ve planlamalar olan araştırmacıların kişisel düşünceleriyle de şekillenir. Sonuç olarak planlamada göz önünde bulundurulması gereken faktörler uzman görüşüyle şekillenen ekolojik parametrelerdir ki bu parametrelerin temeli algılamaya ve araştırmaya dayanır. Ekolojik parametrelerin planlamaya doğru entegrasyonu çevre yönetimi uygulamalarına dayanak oluşturur. Peyzaj planlamada kullanılan ekolojik parametrelerin başında;

Doğal Parametreler; Topografya, Jeoloji, İklim, Hidroloji, Toprak, Bitki Örtüsü vb.; Altyapı Parametreleri: Enerji, Ulaşım, Yapı Malzemesi vb.; Çevre Yönetim Parametreleri: Katı Atık Yönetimi, Atık Su Yönetimi, Temiz Hava Yönetimi vb.; Tasarım Parametreleri: Yapı Formları, Açık Alanlar, Cephele vb.; Diğer Parametreler: Halk Katılımı, Kültürel Farklılıklar gibi parametreler gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Planlama, Peyzaj Tasarım, Peyzaj Parametreleri, Ekolojik Parametreler, Peyzaj ve Ekoloji

GİRİŞ

Peyzaj planlama, fiziksel bir planlama olması açısından yapılan çalışmalarda değişken veya sabit olsun doğal ortam özelliklerinin yönlendirici olması esasına dayanan bir yaklaşımdır. Ölçeğin planlama gereğince çok farklı olmasına karşın gerçekleştirilen planlama çalışmalarında, bu yaklaşım; yapılan planlamanın doğayla dengeli olmasının gözetildiği, kaynakların sonsuz olmadığı kabulüyle, sürdürülebilir kullanımını, onarımına ihtiyaç duyulmadan kullanımdaki devamlılığın teminini, ucu açık, geliştirilebilir bir planlama olmasını, toplum kültürünü besleyici ve ekonomik getirisi yüksek bir yapılmaya olanak vermesini garantileyen bir çalışma olmalıdır.

Bu çalışmadaki amaç değinilen doğrultuda 'Ekoloji' biliminden yararlanarak; "Peyzaj Planlamada" göz önünde bulundurulması gereken parametrelerin ortaya konulmasıdır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma analiz metoduyla yapılmıştır. Analiz yöntemi birden daha çok olgunun değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve birbirleriyle olan ilişkilerini betimlemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır.

Çalışmada materyal olarak kabul edilmiş çok sayıda unsur bulunmaktadır. Bunlar değerlendirme için gerekli olan ekolojik parametreler ile bunların peyzaj planlama kriterleri üzerine etkileri olarak özetlenebilir

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu aşamada çalışmanın özellikle peyzaj planlama bağlamında nasıl uygulandığı ve elde edilen sonuçlar üzerinde durulmuş, ekolojik parametreler göz önünde tutularak yapılan bir planlamanın doğruluğu vurgulanmıştır.

Peyzaj Planlamaya Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşımın küçük ölçekte bir çevre tasarımının büyük ölçekte bir peyzaj planlamasının hedefi, kullanıcıların ihtiyaç ve isteklerini karşılarken var olanın (bitki, hayvan ve insan) sürdürülebilirliğini sağlamak olmalıdır. Ekolojik tasarım, çevre sorunlarının çözümü yolunda dikkat edilmesi gereken en doğal çözüm olup bu yaklaşımıyla peyzaj planlama, sürdürülebilir bir çevre için ve bu bilincin topluma yerleşmesi için önemli bir rol oynamaktadır.

Doğanın sınırsız bir kaynak olmadığına farkına varılması ve bu kaynağın rasyonel kullanımının vazgeçilmez bir ihtiyaç olması ekolojinin çok yönlü tanımlarının yapılmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda ekolojinin tanımını; çevresel döngülerin bir tasarımın, bir ürünün, bir kullanımın veya bir planlamanın başlangıçtan sonlanmasına ya da yok olmasına kadar geçen süreçte olumsuz etkilenmesinin en aza indirgenmesi için gerekli araştırmalar bütünü olarak yapabiliriz.

Yaşayan her varlık için hayatın temel hedefi neslinin devamlılığını sağlamaktır. İlkel yaşam çevrelerinin olumsuz, zor koşulları ve teknolojinin gelişmesi beraberinde konforlu yaşam ortamlarını hazırlama gerekliliği ve kolaylığı getirmiştir. Bitkilerin ve bazı hayvanların soğuk havalarda uykuya geçmesi, doğanın baharda canlanması konforlu ve kolay yaşam şartlarının sağlanması içindir. İnsanoğlu ise teknolojiyi kullanarak iklimsel koşulları kontrol altına almış, güvenli, sağlıklı ve konforlu yaşamaya yönelik çeşitli ölçeklerde yapma çevreler yaratmıştır. Son yüzyılda hayatın devamlılığının (temiz ve ulaşılabilir su, hava ve besin) koşulu olarak farklı sistemlerle ilişkilerde, o sisteme saygılı olmak ve dengeyi bozmamak olduğu anlaşılmıştır. Zamanla sınırsız olan insan ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan atıkların da çevre bozulmasına sebep olduğu ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun varlığını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu doğal kaynaklar, bu kaynakların geri dönüşüm mekanizmalarının kapasitesi ile sınırlıdır. Sahip olunan kaynakların optimum kullanmak, gelecek nesillerin bu kaynaklardan yararlanma haklarına saygı duymak, doğal sistemlerin devamlılığını sağlamak oldukça zor ancak zorunlu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın zorluğu planlamanın başlangıç aşamasından yapım aşamasına, kullanım aşamasına, kullanım sonrası ve yok olum aşamalarına kadar doğal sistemlere zarar vermeyecek şekilde ele alınma zorunluluğu ile alakalıdır. Varolan bir sisteme, hangi kullanım ne denli etkisinin olacağı, hangi kullanımların entegre edilebileceği sistemin çok iyi tanınmasına ve sınırlarının ve diğer sistemlerle olan ilişkilerinin doğru olarak ortaya konulmasına ve getirilecek kullanımların etkilerine bağlıdır. Bu da ayrıntılı ve uzun vadeli bir çalışma gerektirir. Bu çalışmalar doğrultusunda birtakım ekolojik parametrelerden yararlanılmaktadır. Bu parametrelerin temeli algılamaya ve araştırmaya dayanır. Ekolojik parametrelerin planlamaya doğru entegrasyonu çevre yönetimi uygulamalarına dayanak oluşturur.

Peyzaj Planlama Kapsamı

Planlama, geleceğe yönelik imkanlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda tasarım yapma işi olarak tanımlanabilir. Doğal, kültürel, ekonomik, sosyal imkanların belirlenmesi, hedeflerin doğru olarak saptanması, değerlendirme, karar verme ve hedeflere yönelik tercihlerin yapılması bu tasarım kapsamını oluşturmaktadır. Planlamanın, çok geniş bir yelpazeye sahip olduğu bu tanımlamadan da anlaşılmaktadır. Ülke planları, Bölge Planları, İmar Planları, Turizm Planları, vb. değişik amaçlara yönelik plan türleri uygulanmaktadır. Herhangi bir amaç için gerçekleştirilen planlamaların başarılı olma şartı, o planın kullanımındaki devamlılık, geliştirilebilirlik, kaynak ve imkan kullanımındaki sürdürülebilirlik özellikleri ile ilgilidir.

Bu şartların sağlanmasındaki temel faktör, planlamanın Fiziksel Planlama yaklaşımı içerip içermemesi ile doğrudan bağlantılıdır. Devamlılık, planlamanın doğal ortam şartları ile ne kadar uyumlu olduğuna bağlıdır. Geliştirilebilirlik, arazi potansiyeline bağlıdır. Arazi potansiyelinin belirlenmesi için de sahanın fiziki coğrafya özelliklerine ait verilere gereksinim vardır. Doğal kaynaklar ile sosyal ve ekonomik imkanların kullanımındaki sürdürülebilirlik şartı ise, planlamanın kaynak ve imkanları koruma-kullanma yaklaşımı içinde değerlendirilmesi ile mümkündür.

Peyzaj planlama uygulamalarında üç temel faktör yönlendirici rol oynar. Bunlar;

1. Doğal Ortam Şartları (Topoğrafya, jeoloji, hidroğrafya, iklimik özellikler, toprak ve bitki örtüsü, güncel morfolodinamik etken ve süreçler, vb.),

2. Hedefler (Ülke, bölge, şehir, turizm, yatırım, sanayi, tarım, vb. amaçlı planlamalar),

3. Kaynaklar ve imkanlar (sahip olunan bireysel ve ulusal her anlamdaki kaynaklar, sosyal ve kültürel değerler ve imkanlar) dir [1]. Bu yönlendirici faktörler ışığında peyzaj planlamada kullanılan ekolojik parametreler şu şekilde sıralanabilir;

*Doğal Parametreler:

Topoğrafya, Jeoloji, İklim, Hidroloji, Toprak, Bitki Örtüsü vb.,

*Altyapı Parametreleri:

Enerji, Ulaşım, Yapı Malzemesi vb.,

*Çevre Yönetim Parametreleri:

Katı Atık Yönetimi, Atık Su Yönetimi, Temiz Hava Yönetimi vb.,

*Tasarım Parametreleri:

Yapı Formları, Açık Alanlar, Cephele vb.,

*Diğer Parametreler:

Halk Katılımı, Kültürel Farklılıklar, v.b.

Peyzaj Planlamada Kullanılan Ekolojik Parametreler Doğal Parametreler

Topoğrafya, Jeoloji, İklim, Hidroloji, Toprak, Bitki Örtüsü vb.: İnsanoğlunun doğa tasarısındaki sürekli değişimi, onun doğaya karşı olan tavrının ve dolayısıyla yapıtlarının da topoğrafya ile kurduğu ilişkinin de değişimine neden olmaktadır. Dünyaya tutunma bir başka deyişle varlığını sürdürülebilir güdüsü ile insanoğlu daima doğal çevre ile bir şekilde ideal bir ilişki kurma arayışında olmuştur [2]. Topoğrafya, Jeoloji, İklim, Hidroloji, Toprak ve Bitki Örtüsü fiziksel çevre bağlamında önemli birer kavram olarak karşımıza çıkar. İnsanoğlu, çevresindeki fiziksel oluşumları ve özellikler bazen derin ve özel ilişkiler kurabileceği kutsal yerler, bazende kendinden daha değersiz salt fiziksel görüntüler olarak algılamıştır ki, bu gibi farklılaşmalar da onun fiziksel planlama fikrinin doğa düşüncesine paralel olarak değişim gösterdiğini ortaya koyar. Çağdaş planlamada kullanılan doğal parametrelerin, herşeyin otantikliği ve doğallığıyla sorgulanabileceği bugünün dünyasında, doğal yada yapay olsun ne denli önemli olduğu açıktır.

Altyapı Parametreleri

Enerji: Enerji bugün sahip olduğumuz medeniyetin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Kalkınmanın ve gelişmişliğin bir göstergesi durumundadır. Ancak hem fosil kaynakların kısıtlılığı hem de üretimde meydana getirilen çevre kirliliği ile enerji üretiminde oldukça dikkatli davranılmalıdır [3]. Yenilenebilir, sınırsız ve çevreyle uyumlu kaynakların araştırılması ve geliştirilmesi yapılacak planlamanın gereksinimi doğrultusunda kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Ulaşım: Ulaşım sistemi faunadaki tür zenginliğinin azalmasına neden olmakta ve karayolları trafiği ile biyotoplar önemli ölçüde tahrip olabilmektedir. Ulaşım ağı, üzerindeki ulaşım faaliyetleri (otoparklar, sosyal tesisler, benzin istasyonları v.b.) ile çevresindeki doğal yapıyı sürekli olarak etkileyen bir kirletici kaynağıdır. Yapılan kullanıma erişim bilirlilik vazgeçilemez bir ihtiyaçtır ancak tüm kirleticiler göz önünde tutularak mevcut sistemlere zarar vermeyen planlar geliştirilmelidir.

Çevre Yönetim Parametreleri

Katı Atık Yönetimi: Günümüzde katı atık miktarındaki artışın yarattığı ciddi çevresel problemlerden dolayı kentsel alanlarda yaşanan en önemli sorunlardan biri katı atıkların yönetimi olmuştur. Kentlerin büyük bir çoğunluğu katı atık yönetiminde, mevcut düzenlemelerin etkin olmayışı, organizasyon ve planlama hakkında bilgi noksanlığı ve finansal kısıtlamalardan dolayı sorunlar yaşamaktadır [4].

Atık Su Yönetimi: “Çevre ve sağlık” teması, insan sağlığını tehdit eden çevre unsurlarını değerlendirmeye yönelik küresel bir yaklaşım geliştirilmesi, planlama dahilinde su kalitesinin korunması öncelikli kılınmıştır.

Temiz Hava Yönetimi: Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı temiz hava yönetimini de beraberinde getirmiştir. Yapılan her planlamada temiz havanın kontrolsüz kirletilmesi, kirli hava hacminin sürekli artışının sona erdirilmesi ve temiz hava sirkülasyonunun artırılması amaçlanmalıdır.

Tasarım Parametreleri

Yapı Formları, Açık Alanlar, Cepheler vb.: Tasarım aşamasından itibaren, kullanılan malzemelerinin bilinçli seçilmesi dahil, kullanımı bütüncül olarak ele alınarak oldukça gelişmiş enerji yönetim sisteminin bulunduğu, olabilecek çevre etkilerine göre önlemlerin alındığı, olumsuz etkilediklerinin etkiledikleri bölge itibarıyla en aza indirildiği tasarımlar yapılmaya çalışılmalıdır.

Diğer Parametreler

Halk Katılımı, Kültürel Farklılıklar, vb.: Görsel kalite ölçülebilir kaynaklardan elde edilen bulguların dışında, sadece peyzajın fiziksel özelliklerine değil, aynı zamanda peyzajla iç içe olan, onu izleyen gözlemciler tarafından bireysel düşüncelerin de ortaya konulması ile elde edilebilir. Yörenin tarihsel süreç içerisinde farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olması ve farklı bir coğrafyaya sahip olması, sivil ve anıtsal mimari değerlerinden, el sanatlarına, gelenek-görenek, folklor ve yaşam kültürüne kadar yansımış olabilmektedir [5]. Yapılan tasarımda halk görüşü ve kullanımda halk kabulü muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Fiziksel Planlama, temel olarak, belirli amaçlar için hazırlanan planların fiziki ortam şartları dikkate alınarak gerçekleştirilmesi yaklaşımını kapsar. Bu kapsam şu hedefleri içerir;

- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak,
- Yatırımların ekonomik olmasının temini,
- Maddi ve manevi kayıpların yaşanmaması,
- Plan-projelerin geliştirilebilir, alternatifler üretilebilir olması,
- Sosyal, ekonomik ve doğal kaynak kullanımında eşitlik sağlanması,
- Doğal, kültürel ve tarihi mirasın koruma-kullanma dengesinin temini,

- Doğal hayatın, flora ve fauna tür, popülasyon ve dağılım özelliklerinin korunması.

Fiziksel Planlamada kullanılan verilerin tümü fiziki mekâna ait veri türleri olmayıp, bunlar o mekânın öncelikli olarak coğrafi özellikleri olmak üzere, ayrıca kültürel değerler ve diğer doğal özellikler de planlamayı etkileyici unsurlardır. Fiziksel Planlamanın hangi amaç için yapıldığı, bu genel çerçeve içindeki verilerin türlerini ve etki değerlerini belirler (1). Tüm bunlara ilave olarak Doğallık/ Doğal Manzara Etkisi, Etkili Orman Varlığı, Su Ögesi Etkisi, Tarihi ve Arkeolojik Değerler, Jeomorfolojik Ögelere Sahip Olma, Renk Etkisi/ Canlılık, Heyecan Vericilik, Güven Vericilik, Kırsal Yerleşim Ögelerine Sahip Olma, Çayır Mera Varlığı, Orijinallik/Özgünlük gibi parametreler peyzaj kalitesini artırması açısından yapılan her planlamada göz önünde bulundurulması gereken, planlamayı yönlendirici parametrelerdir.

KAYNAKLAR

- [1] H. Turoğlu, Fiziksel Planlama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Yayınları. (2005), s: 355-365.
- [2] C. Muyan, An Analytical Approach to the Concept of 'Topography' in Architecture. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Yayınları. (2003), s: 3-4.
- [3] K. Varınca ve M. Gönüllü, Türkiye’de Güneş Enerjisi Potansiyeli ve Bu Potansiyelin Kullanım Derecesi, Yöntemi ve Yaygınlığı Üzerine Bir Araştırma, I. Ulusal Güneş ve Hidrojen Enerjisi Kongresi. (2006), s: 270-273
- [4] A. Yılmaz ve Y. Bozkurt, Türkiye’de Kentsel Atık Yönetimi Uygulamaları ve Kütahya Katı Atık Birliği (KÜKAB) Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 15 (2010), s: 11-28.
- [5] M. İrmak ve H. Yılmaz, Farklı Peyzaj Karakter Alanlarına Göre Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Görsel Analizi: Erzurum Örneği. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü Yayınları. (2010).

**Bu çalışma Prof. Dr. Murat E.Yazgan (Ankara Üniv. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarlığı Böl. Öğretim Üyesi) danışmanlığında hazırlanmıştır.